

**SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR**

**Fenntarthatósági transzformációk, helyi fejlesztési
folyamatok, társadalmi részvétel**

HABILITÁCIÓS TÉZISEK

Tématerület:

közgazdaságtudomány

Málovics György

egyetemi docens

Szegedi Tudományegyetem

Gazdaságtudományi Kar

Kutatóközpont

Szeged, 2015.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	3
2. Problémafelvetés	4
3. Célok	5
4.1. Fenntarthatóság, bizonytalanság, transzformáció.....	6
4.2. Helyi fejlesztések, fenntarthatóság és transzformáció.....	10
5. Az eredmények jelentősége	14
6. Köszönetnyilvánítás	15
7. A tézisfüzet hivatkozásai	16
8. A szerző tézisekhez kapcsolódó fontosabb publikációi	19

1. Bevezetés

Kutatási tevékenységem középpontjában bő egy évtizede a fenntarthatóság, fenntartható fejlődés témaköre áll. Ezen belül eleinte – oktatási tevékenységemhez illeszkedve – elsősorban a fenntarthatóság környezeti pillérével, illetve a vállalatok fenntarthatóságban/fenntartható fejlődésben betöltött szerepével foglalkoztam (utóbbi témában született PhD disszertációm is 2010-ben). Érdeklődésem az elmúlt 7-8 évben kiegészült (1) a fenntarthatóság társadalmi pillérével (azaz a jóllét és társadalmi igazságosság kérdéseivel), (2) a fenntarthatóság helyi programjaival és a helyi fejlesztések fenntarthatóságának elemzésével, illetve (3) a fenntarthatóság irányába történő átmenethez szükséges közösségi (leginkább helyi) döntési/döntés-előkészítési folyamatok elemzésével.

Érdeklődésem középpontjában egyre inkább az áll, hogy miként lehetne a fenntarthatóság irányába történő változásokat ténylegesen megvalósítani. Azt tapasztalhatjuk ugyanis, hogy számos – egyre több – kutatási eredmény jelzi jelen társadalmi folyamatok fenntarthatatlan (környezeti értelemben önpusztító és társadalmi értelemben borzasztóan igazságtalan) mivoltát, így ilyen értelemben a jelenbeli fejlődési trendeknek/paradigmának komoly kritikai szakirodalma van. Ugyanakkor azon túlmenően, hogy e szakirodalom nem/alig hat a mainstream-re, nagyon keveset tudunk arról, hogyan is idézhetnénk elő olyan „transzformatív” társadalmi-gazdasági változásokat, amelyek mintegy kilépve a jelen fejlődési/fejlesztési trendjeiből, a fenntarthatóság irányába mutatnak – azaz „fenntarthatósági transzformációkat”. A fentiekből fakadóan fordult érdeklődésem a „mit”-től a „hogyan” felé – illetve egészült ki a „mit” mellett a „hogyan” kérdésével.

Jelen tézisekhez egy hosszabb tanulási folyamat eredményeképpen jutottam el. PhD tanulmányaim során nagyon nagy hatással volt rám Buday-Sántha Attila személyisége és „Környezetgazdálkodás” című kurzusa. Ezután fordult érdeklődésem a környezetgazdaságtani témák irányába, és az e kérdésekkel való foglalkozás során fedeztem fel azt, hogy számomra a radikálisabb és interdiszciplinárisabb ökológiai közgazdaságtani megközelítés a környezetgazdaságtaninál komplexebb és érvényesebb megoldásokat kínál a fenntarthatósági problémakör kapcsán.

Az ökológiai közgazdaságtan mellett (illetve azzal részben átfedésben) komoly hatást gyakorolt még gondolkodásomra (1) azon szakirodalom, amely fenntarthatóság társadalmi pillérével (jólléttel, társadalmi igazságossággal, egyenlőtlenségekkel, szegénységgel és

marginalizációval) foglalkozik, illetve (2) a fenntarthatósági transzformáció „hogyan”-ja kapcsán a társadalmi részvétel kérdésköre és szakirodalma, különösen pedig (3) az elmúlt öt évben a részvételi akciókutatás (RAK) megközelítése.

Az elmúlt 5 évben tehát e paradigmákon, megközelítéseken és témákon keresztül igyekeztem megközelíteni a fenntarthatóság, fenntartható fejlődés kérdéskörét, leginkább a helyi (települési) szintre koncentrálni. Így habilitációs téziseim is e témák találkozásában jöttek létre, ezt érintik.

Jelen téziszűzet következő részében bemutatom azon problémát, amely kutatási céljaimat indokolja, a harmadik részben pedig kutatásom célját részletezem. Ezt követően tézispontokba szedve bemutatom az elmúlt néhány évben végzett kutatásaim legfőbb eredményeit, végül kitérek ezek jelentőségére.

2. Problémafelvetés

A fenntarthatóság/fenntartható fejlődés témaköre napjaink egyik népszerű kutatási témája, és a társadalomtudományokban, köztük a közgazdaságtanban is számtalan publikáció, s így komoly viták tárgya. A fenntarthatósággal kapcsolatos álláspontok/elméletek/irányzatok sokszor egymással ellentétes üzeneteket hordoznak – azaz egymásnak ellentmondó követelményeket állapítanak meg azzal kapcsolatban, hogy milyen is lenne egy „fenntartható” fejlődési pálya a jelenlegi „fenntarthatatlan” fejlődési trendek helyett.

Ugyanakkor a fenntarthatósággal foglalkozó közgazdasági szakirodalom – a kérdéskör teljes negligálásával vagy végtelen felszínes megközelítésével jellemezhető paradigmákon, kutatókon és kutatásokon kívül – már-már egységesnek tekinthető a tekintetben, hogy jelenleg nem sikerült érdemben olyan fejlődési pályákat létrehozunk, amelyek – gondoljunk erről akármit – egy fenntartható(bb) fejlődés irányába mutatnának. Azaz a közgazdaságtan azon paradigmáiban, amelyek elsődleges feladatuknak a gazdálkodás-környezet viszony elemzését tekintik:

- (1) egyrészt komoly tudományos viták vannak a tekintetben, hogy milyen is lenne egy „fenntartható” fejlődési pálya; illetve
- (2) gyakorlatilag egyetértés van abban, hogy nem sikerült a jelen gazdasági-társadalmi rendszereit egy fenntartható(bb) fejlődési út irányában elmozdítani az elmúlt évtizedekben.

Továbbá, a vonatkozó környezetgazdaságtani és ökológiai közgazdaságtani kutatások (Dinda 2004, Stern 2004), illetve egyéb vonatkozó tudományos jelentések (Stern 2006, IPCC 2014, WWF 2014) alapján nyilvánvaló, hogy a globális gazdasági növekedés egyre nagyobb mértékű bioszféra-átalakítást eredményez, ami a jövőben egyre komolyabb mértékű alkalmazkodási kényszert jelent az emberi társadalmakra nézve. És bár egyes közgazdaságtani elméletek szerint, mint például a gyenge fenntarthatóság elmélete (Solow 1997, Stiglitz 1997), ez nem probléma, lévén az emberség képes lesz ezen alkalmazkodásra (a csökkenő/elvesző természeti tőke mesterséges tőkével történő helyettesítésére), más kutatók és elméletek, mint például az erős fenntarthatóság elmélete (Kerekes 2006) szerint ez nincs így, és emiatt a gazdasági növekedés a Föld eltartóképességének határait feszegeti. Ebből fakadóan a fenntarthatóság irányába történő elmozduláshoz transzformatív változásokra lenne szükség.

3. Célok

Jelen kutatás célja az eddigiekből kiindulva kettős:

- megvizsgálni azt, hogy az egymásnak ellentmondó fenntarthatósági paradigmákból, azaz a „fenntarthatósági vitából” milyen következtetések vonhatók le a „mit” kérdéssel kapcsolatban, illetve
- az első cél kapcsán kifejtett válaszok tükrében elemezni, hogy a „mit” mellett mit tudhatunk a „hogyan”-ról, ezen belül is leginkább az, hogy a társadalmi részvételnek milyen szerepe lehet a fenntarthatóság irányába történő transzformatív változások elősegítésének szempontjából helyi szinten (a helyi fenntarthatósági transzformációk szempontjából).

A fentieknek megfelelően téziseim két csoportra tagolhatók. Először a fenntarthatósággal kapcsolatos tudományos álláspontok kapcsán fogalmazok meg téziseket, majd ezek után rátérek a „hogyan” kérdésre, azaz a (potenciálisan a) transzformatív helyi fenntarthatósági változások irányába mutató társadalmi részvételi folyamatokkal foglalkozom. Végül kitérek arra, hogy a részvételi akciókutatás, mint az akadémiai szféra részvételével zajló tudástermelési és politikai (közösségi) folyamat hogyan segítheti a helyi fenntarthatósági transzformációkat.

Téziseim kapcsán fontosnak tartom még hangsúlyozni, hogy ezek megfogalmazásakor ténylegesen – ahogyan az az SZTE vonatkozó szabályzatában szerepel – elmúlt 5 éves kutatómunkám eredményeinek rövid összefoglalására törekedtem. Mivel az elmúlt 5 évben

több kutatási projektben is részt vettem, amikben is sokakkal dolgoztam együtt, jelen tézisfüzet nem egyetlen jól körülhatárolható kutatás eredményeit tartalmazza, hanem elmúlt ötéves kutatói tevékenységem szintézisét, a műfaji és terjedelmi korlátok miatt valamelyest szükségszerűen absztrakt módon.

4. Eredmények

Eredményeimet az alábbiakban két részre tagolva mutatom be. Először a fenntarthatóság – elsősorban környezetgazdaságtani és ökológiai közgazdaságtani – szakirodalmából kiindulva általánosabb téziseket fogalmazok meg a téma vonatkozásában, ezután pedig a helyi fenntarthatósági transzformációk kérdéskörével foglalkozom.

4.1. Fenntarthatóság, bizonytalanság, transzformáció

Számos tudományos elemzés támasztja alá, hogy napjaink „fejlődési” (gazdasági növekedési)¹ tendenciái egyre nagyobb mértékű globális környezeti problémákat okoznak, azaz egyre nagyobb bioszféraátalakítással járnak (Stern 2004, Dinda 2004, Stern 2006, IPCC 2014, WWF 2014), amelyek a jövőben a természeti tőke csökkentése, illetve ökoszisztéma szolgáltatások (Kovács et al. 2015) sérülése következtében egyre nagyobb alkalmazkodási kényszert fognak megkövetelni az emberi társadalmak részéről. E mellett e fejlődési tendenciákat a helyitől a globális szintig óriási mértékű egyenlőtlenségek jellemzik (Kolosi-Tóth 2014, UN 2015).

A fenntarthatóságnak számos, gyakran egymással ellentétes üzenetet hordozó megközelítése él a közgazdasági és általában társadalomtudományi szakirodalomban. Ezek a közgazdaságtanban főként az erős/gyenge fenntarthatósággal (Kerekes 2006) és a fenntarthatóság környezetgazdaságtani és ökológiai közgazdaságtani értelmezéseivel kapcsolatos vitákban nyilvánulnak meg (Málovics-Bajmócy 2009), amelyekhez szorosan kapcsolódik a techno-optimista és techno-pesszimista kutatók közti vita (Kocsis 1999), illetve a hatékonyság/elégségesség vita is (Princen 2003, Princen 2005). Ide tartoznak továbbá a környezetszociológiában megjelenő öko-modernizációval/termelés taposómalmával kapcsolatos elméletek (Schnaiberg et al. 2002, MOL 2010), illetve a tudományterületeken

¹ Jelen tézisgyűjteményben erre nincs lehetőségem kitérni, de nyilvánvaló, hogy a gazdasági növekedés és a fejlődés fogalmi közt komoly különbségek vannak, ha például a (jóléti) közgazdaságtani elméletek felől közelítjük a témát (Stiglitz et al. 2009).

átívelő, problémaközpontú tudományos és társadalmi fenntarthatósági megközelítések kapcsán meglévő reform, illetve transzformációs megközelítések (Hopwood et al. 2005).

A fenti megközelítések eltérő információkat elemezve és eltérő diszciplináris nézőpontokból ugyan, de ugyanazt a vitát termelik újra. Az egyik domináns álláspont szerint a környezeti és/vagy társadalmi problémák kezelhetők a jelenbeli társadalmi és gazdasági berendezkedés kiigazításával – azaz e rendszerek környezetileg fenntarthatóvá tehetőek. A másik álláspont szerint viszont a jelen társadalmi és gazdasági berendezkedést meg kell haladni, le kell cserélni valami újra, minőségileg másra a környezeti fenntarthatóság érdekében. Két példát kiragadva: míg az első álláspont szerint létezik „fenntartható gazdasági növekedés” és „fenntartható kapitalizmus”, az utóbbi szerint nem. E társadalmi célt, illetve gazdasági struktúrát meg kell haladni a környezeti fenntarthatóság érdekében.

Tézis 1. A közgazdaságtani, illetve egyéb társadalomtudományi fenntarthatósági viták legfőbb vitapontjuk alapján két jól elkülöníthető csoportra oszthatók. Az egyik domináns álláspont szerint a környezeti és/vagy társadalmi problémák kezelhetők a jelenbeli társadalmi és gazdasági berendezkedés kiigazításával – azaz e rendszerek fenntarthatóvá tehetőek. A másik álláspont szerint viszont a jelen társadalmi és gazdasági berendezkedést meg kell haladni, le kell cserélni valami újra, minőségileg másra a fenntarthatóság érdekében.

Vonatkozó publikációk: [2]; [4]; [5]; [6]; [15]

Az első tézisben azonosított fenntarthatósági vita számos ismeretlennel/bizonytalansággal terhelt (MEA 2005, Isbell et al. 2011, Costanza 1989), lévén nagyon kevés konkrétumot tudunk

- a bioszférára gyakorolt antropogén hatások és a biológiai sokféleség közti kapcsolatról;
- a biológiai sokféleség megváltozásának (csökkenésének) ökoszisztéma szolgáltatásokra gyakorolt hatásáról; illetve
- az ökoszisztéma szolgáltatások elvesztésének az emberi/társadalmi jólétre gyakorolt jövőbeni hatásáról (amihez szorosan kapcsolódik például az előbb említett vita a techno-optimista és -pesszmista kutatók közt).

A fentiek miatt a korábban tárgyalt fenntarthatósági vita megléte jelenlegi tudásunk alapján szükségszerű, és nem valószínű, hogy a belátható jövőben bármi egyértelmű kikristályosodna

a fenti dilemmák kapcsán – különösen azoknak jövőre vonatkozó része kapcsán. Azaz a bizonytalanság a fenntarthatósági problémakör/viták kikerülhetetlen eleme, és feltehetően a belátható jövőben is az marad.

Tézis 2. Az 1. tézisben azonosított fenntarthatósági vita szükségszerűen bizonytalansággal terhelt. A bizonytalanság a fenntarthatósági problémakör/viták kikerülhetetlen eleme, és feltehetően a belátható jövőben is az marad.

Vonatkozó publikációk: [7], [8], [12], [13], [14]

Az 1. tézisben azonosított viták kapcsán kijelenthető, hogy a jelenleg domináns társadalmi-politikai (és főáramú közgazdaságtani) fenntarthatósági útkeresési módok, mint a zöld növekedés, környezetbarát fogyasztás, vagy éppen az inkluzív növekedés mind olyan koncepciók, melyek a jelenlegi gazdasági berendezkedés és célrendszer keretein belül próbálják meg a fenntarthatósági problémakört kezelni.

Abból a már korábban említett tényből, hogy jelen tudásunk szerint a gazdasági növekedés egyre nagyobb bioszféraátalakítással jár, illetve a már szintén említett, jövőben helyettesítési képességekkel/lehetőségekkel kapcsolatos bizonytalanságból fakadóan az következik, hogy amennyiben a megoldáskeresés csak ebben az irányban folyik, akkor az szükségszerűen féllábú. Amennyiben ugyanis az első fenntarthatósági álláspontot képviselőknél nincsen igazuk, azaz a fenntarthatósági problémák nem kezelhetők jelen társadalmi-gazdasági berendezkedésen belül, akkor napjaink domináns fenntarthatósági erőfeszítései elhibázottak.

Tézis 3. A jelenlegi főáramú/domináns közgazdaságtani gondolkodás, illetve fejlesztéspolitika a jelenlegi társadalmi-gazdasági kereteken belül igyekeznek kezelni a környezeti és társadalmi problémákat, s nem e keretek meghaladására irányulnak. Emiatt ezek „féllábúak” – amennyiben ugyanis az ezen fenntarthatósági álláspontot képviselők tévednek a valós társadalmi-gazdasági folyamatokat, illetve ezek jövőjét (fenntarthatóságát) illetően, akkor ezen fenntarthatósági erőfeszítések elhibázottak.

Vonatkozó publikációk: [2], [4], [6], [8], [12]

Állításom tehát, hogy mindenképpen szükség van a „transzformatív”, azaz a jelenlegi társadalmi-gazdasági kereteken kívül gondolkodó kutatásokra, stratégiákra,

fejlesztéspolitikákra is.² A fenntarthatósággal kapcsolatos „transzformáció”-nak a szakirodalomban számos definíciója és megközelítése létezik, annak számos szintje lehetséges és azt világosan definiálni és operacionalizálni igen nehézkes (Feola 2015, Avelino et al. 2014, Málovics et al. 2015a). Jelen esetben a fogalmat Hopwood és szerzőtársai (2005) alapján értelmezem. Ennek értelmében transzformáció alatt az ember és természet viszonyának, a gazdasági és társadalmi struktúrák átalakítását értjük, lévén azt felételezzük, hogy a társadalmi és környezeti problémák okai a társadalom alapvető berendezkedésében vannak. Így megkérdőjeleznek olyan alapvető társadalmi-gazdasági célok, mint a gazdasági növekedés, és olyan struktúrák, mint például a globális kapitalizmus.

A transzformatív fenntarthatósági fejlesztési politikákkal kapcsolatos kutatások manapság leginkább a nemnövekedés (degrowth) irányzatán, mint „esernyőkonceptión” belül folynak (Dombi-Málovics 2015). E kutatások legfőbb jellemzője, hogy:

1. egyrészt komoly kritikai szakirodalmát képezik a főáramnak, azaz számtalan olyan érvet felhoznak, amelyek azt mutatják: a túlzott technológiai optimizmus veszélyes, a jelen keretből ki nem lépő fenntarthatósági gondolkodás komoly problémákkal küzd;
2. összegyűjtik, rendszerezik és értékelik azon egyéni és közösségi, elsősorban bottom-up (mozgalmi jellegű) megoldásokat, amelyek a nemnövekedés (esetünkben: transzformáció) irányába mutatnak/mutathatnak; ugyanakkor
3. nagyon kevés és kidolgozatlan olyan stratégiai/fejlesztéspolitikai javaslatot tudnak felmutatni, amelyek közösségi (helyi, nemzeti, regionális, globális) szinten a fenntarthatósági transzformációk irányába mutatnak.

Tézis 4. A transzformatív változási lehetőségekre vonatkozó, azaz a jelenlegi társadalmi-gazdasági kereteken kívül gondolkodó kutatások és stratégiák (policy) alapvető fontosságúak (lennének) a fenntarthatósági kutatásokon belül. Ugyanakkor az ilyen fejlesztési stratégiák gyakorlatilag hiányoznak, míg a vonatkozó kutatások ugyan komoly kritikáját képezik a főáramú fejlesztéspolitikáknak, de nem képesek olyan „struktúrán kívüli” megoldásokat felmutatni, amelyek transzformatívnak tekinthetők.

Vonatkozó publikációk: [2], [5], [6], [7-9], [15-16].

² Ez egyébként azt a már korábban említett állítást támasztja alá, hogy jelen kutatás ökológiai közgazdaságtani szemléletű. Az ökológiai közgazdaságtanban ugyanis egyre nagyobb figyelmet kap a transzformáció kérdésköre, amit jól mutat az Ökológiai Közgazdaságtan Európai Társaságának (European Society for Ecological Economics) idei (2015-ös) konferenciájának címe (témája) („Transformations”), illetve az is, hogy e konferencián a szekciók és plenáris előadások zöme is a transzformáció kérdésköréhez kapcsolódott (<http://www.esee2015.org/>).

4.2. Helyi fejlesztések, fenntarthatóság és transzformáció

Általános, a fenntarthatósággal kapcsolatos „mit” kérdéshez kapcsolódó téziseim után jelen pontban áttérek a „hogyan” kérdésre, amelyet helyi szinten, helyi fejlesztések és potenciális fenntarthatósági transzformációk esetében vizsgálok meg.

A helyi szint, a helyi fejlesztési politikák kulcsfontosságú jelentőséggel bírnak a fenntarthatóság irányába történő elmozdulás szempontjából, nagyon sok olyan közösségi döntés születik ugyanis helyi szinten, amely meghatározza azt, hogy a helyben élők mennyire környezetterhelő és igazságos módon használják erőforrásaikat (beleértve ebbe a kívülről érkező természeti erőforrásáramokat) és milyen lehetőségeket teremtenek a társadalom szerencsétlenebb/szegényebb csoportjai számára.³

A konvencionális helyi (gazdaság)fejlesztési szakirodalom, illetve helyi (gazdaság)fejlesztési politikák kapcsán döntően ugyanazt tapasztaljuk, mint az ennél magasabb területi és politikai-adminisztrációs szinteken: a fenntarthatósági szempontú kritika hiánya, illetve ennek esetenkénti megjelenése mellett legjobb esetben is maximum a reform megoldások keresését és alkalmazását, és a transzformatív megoldások keresésének és alkalmazásának hiányát. Ezt jól szemlélteti a helyi gazdaságfejlesztés domináns logikája is (Bajmócy 2011). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a vonatkozó szakirodalomban egyáltalán nem jelenik meg a transzformatív megoldások vizsgálata/kutatása, azonban ez (1) nem része a szakirodalom főáramának, illetve (2) leginkább alulról jövő kezdeményezések elemzését és értékelését jelenti, amelyek a domináns helyi fejlesztéspolitika margóján működnek, nem pedig rendszerszintű, transzformatív fejlesztéspolitikák/eszközök bemutatását, elemzését, esetlegesen ilyen fejlesztéspolitikai javaslatok kidolgozását.

Ez pedig ugyanazt a problémát jelenti, mint amit korábban már jeleztem: amennyiben a megoldáskeresés csak a „reform” irányban folyik, akkor az szükségszerűen féllábú – hiszen amennyiben a reform fenntarthatósági álláspontot képviselőknél nincsen igazuk, azaz a fenntarthatósági problémák nem kezelhetők jelen társadalmi-gazdasági berendezkedésen belül, akkor a helyi domináns fenntarthatósági erőfeszítések elhibázottak lesznek/lehetnek.

Tézis 5. A fenntarthatóság szempontjából kulcsfontosságú helyi fejlesztési politikák elemzése

³ Ebből a felismerésből született a Local Agenda 21 dokumentum, mára pedig a városi fenntarthatóság (urban sustainability) külön kutatási területnek számít, számtalan kutatott témával.

kapcsán a főáram eseti jellegű fenntarthatósági szempontú kritikája mellett a reformtípusú fejlesztések – köztük a fenntarthatósággal összefüggésbe hozható fejlesztések – elemzése a domináns. A transzformatív fejlesztéspolitikai eszközök és az azokkal kapcsolatos kutatások gyakorlatilag hiányoznak. Ezek kutatására tehát helyi szinten is a jelenleginél lényegesen nagyobb súlyt kellene fektetni.

Vonatkozó publikációk: [2], [7], [16].

A korábbiakban amellet érveltem, hogy (1) egyrészt a fenntarthatósági vita szükségszerűen bizonytalansággal terhelt, valamint (2) nagyon keveset tudunk a transzformatív változások és fejlesztéspolitikák mibenlétéről, nemigen vannak ezekkel kapcsolatos konkrét elképzeléseink, vagy olyan „jó gyakorlatok”, amelyek nagyobb (közösségi) léptékben is működnének.

A fentiekből az következik, hogy a transzformatív megoldások keresése kapcsán komoly potenciál rejlik a társadalmi részvételben, annak egyes folyamataiban és eszközeiben, illetve az együttműködő és akcióorientált kutatásokban.

A helyi fejlesztések kapcsán az érdemi társadalmi részvételnek és annak eszközeinek a fenntarthatósági transzformációk szempontjából számtalan vélt (elméleti) előnye van (Málovics-Bajmócy 2009, Málovics et al. 2015b), a „hibás” értékek felülvizsgálatának lehetőségétől kezdve a tudástermelésen át a hatalmi viszonyok kiegyensúlyozásáig/hatalmi monopóliumok enyhítéséig.

Az is nyilvánvaló ugyanakkor, hogy a társadalmi részvétel nem hozza el automatikusan ezen előnyöket, pláne nem szükségszerűen transzformatív fenntarthatósági hatású, különösen, ha az (1) az „elit” részvételre korlátozódik, illetve (2) bizonyos egyéb jellemzői (pl. a konszenzusra való törekvés) következtében elhallgattat kisebbségi hangokat (hang nélküli csoportokat) (Málovics et al. 2015b). Vagy ahogyan a vonatkozó kritikai szakirodalom fogalmaz: „*A közösségi részvétel megnyerte a szavak háborúját, de e retorika mögött valós sikere már kevésbé evidens*” (Gregory 2000, 180. o.) Azaz: nincs rá garancia, hogy nem tátong szakadék a részvétel elmélete és gyakorlata közt, sőt, egyes kutatások ezt megerősíteni látszanak (Monno-Khakee 2012).

A konkrét részvételi, leginkább a nemzetközi fejlesztési folyamatokban Észak-Dél viszonylatban alkalmazott részvételen alakuló vidékértékelés (participatory rural appraisal - PRA) módszerrel kapcsolatos tapasztalatok alapján (Hickey-Mohan 2004) sokszor pont azon társadalmi csoportok szempontjai és érdekei szorulhatnak alá a többségi/főáramú szempontoknak és érdekeknek, amely szempontok és érdekek kapcsán egyáltalán megfogalmazódott a fenntarthatósági probléma. Tipikusan ilyenek lehetnek például a

természeti környezet, illetve a szegényebb/marginalizált, érdekeiket érvényesíteni nem tudó csoportok szempontjai és érdekei.

Szükséges tehát a társadalmi részvételhez – annak alkalmazása mellett –, különösen annak „projektcentrikus” gyakorlatához kritikusan viszonyulni a fenntarthatósági transzformációk szempontjából. A transzformatív változások, fejlesztési döntések elősegítéséhez (1) reflexív (Vatn 2009), (2) értékorientált, (3) nem feltétlenül/kizárólag konszenzusorientált, és (4) nyílt végű (Stirling 2008) helyi társadalmi részvételi folyamatokra, az ilyeneket elősegítő helyi fejlesztéspolitikákra van szükség.

Tézis 6. A helyi fenntarthatósági transzformációk kapcsán komoly potenciál rejlik a társadalmi részvételben. Ugyanakkor a társadalmi részvétel nem hozza automatikusan a szakirodalom által gyakran szinte automatikusan annak tulajdonított előnyöket, pláne nem szükségszerűen transzformatív fenntarthatósági hatású. A transzformatív helyi változások és fejlesztési döntések elősegítéséhez (1) reflexív (2) értékorientált, (3) nem feltétlenül/kizárólag konszenzusorientált, és (4) nyílt végű helyi társadalmi részvételi folyamatokra, az ezeket elősegítő helyi fejlesztéspolitikákra van szükség.

Vonatkozó publikációk: [1], [7], [12], [17-18].

A transzformatív helyi fejlesztések kutatásában, az ezekkel kapcsolatos tudástermelésben különösen fontos szerepet játszhat a részvételi akciókutatás (RAK) megközelítése (Pataki-Vári 2012, Málovics et al. 2014). Ennek lényege, hogy „*megpróbálja újra összekapcsolni a cselekvést a reflexióval, az elméletet a gyakorlattal, másokkal együttműködésben, az embereket foglalkoztató problémákkal kapcsolatos gyakorlati megoldások keresésére.*” (Reason–Bradbury, 2001, 1. o.).

A RAK kifejezetten a kedvező társadalmi változások előidézése érdekében folyik (Bodorkós 2010), és fő alapvonásai, hogy

- a kutatói szerepben résztvevők tudatosan alkalmazzák a tudományos megismerés szabályait;
- a részt vevő kutatók és érintettek folyamatos, rendszeres együttműködésén alapul a kutatási kérdések meghatározásától az eredmények publikálásáig; és
- lényegi eleme az akció – a folyamat tehát nem áll meg a kutatási adatok elemzésénél, hanem az eredményekre építve az érintettek javát szolgáló akciókat igyekszik megvalósítani.

A RAK azért lehet különösen hasznos a helyi fenntarthatósági transzformációkkal kapcsolatos tudásteremtésben, mert rendelkezik azon jellemzőkkel, amelyeket az előző tézisben azonosítottam – azaz a helyi fenntarthatósági transzformációkat potenciálisan elősegítő részvételi folyamatok jellemzőivel. A RAK ugyanis

- reflexív, hiszen az folyamatos ún. akció-reflexió fázisokból áll (Kindon et al. 2007);
- értékorientált, mert a kutatás és az akciók kifejezetten adott (együttműködő, jellemzően marginalizált) társadalmi csoportokkal együttesen és azok érdekében történnek, nyílt értékelkötelezettséggel (például a fenntarthatóság, társadalmi igazságosság iránt);
- nem feltétlenül konszenzusorientált, gyakran jellemző rá a fennálló struktúrákhoz való kritikai viszonyulás, a hatalommal rendelkező társadalmi szereplőkkel való konfliktusos viszony;
- nyílt végű, hiszen a folyamat lezárásáról/és vagy folytatásáról, e folytatás irányairól a szereplők folyamatosan együtt döntenek és gondolkodnak az akció-reflexió fázisok során.

A RAK emellett hozzájárulhat a hatalmi viszonyok megváltoztatásához, hiszen gyakran éppen ezt helyezi a középpontba. Végül kiválóan alkalmas új (potenciálisan transzformatív) tudás létrehozására, mivel (1) a kutatók és laikus érintettek együttműködésén alapul, azaz a tudományos mellett a helyi tudást is becsatornázza a tudástermelési folyamatba, illetve (2) a megtermelt tudás érvényességét a gyakorlatban, akciókkal teszteli – ez a tudás „működőképességének tesztje” (workability test) (Bodorkós 2010).⁴

Tézis 7. A helyi fenntarthatósági transzformációk, az erre irányuló helyi fejlesztéspolitikák kutatása kapcsán szerencsés lenne, ha a jelenleginél lényegesen komoly(abb) szerepre tenne/tehetne szert a részvételi akciókutatás (RAK), e megközelítésben ugyanis komoly potenciál rejlik annak kapcsán, hogy érvényes tudást hozzunk létre a téma vonatkozásában. Ennek fő oka, hogy a RAK egy értékorientált, reflexív, nem konszenzusorientált és nyílt végű folyamat, amely a létrejövő elméleti tudást a gyakorlati alkalmazás során teszteli. E jellemzők

⁴ A hazai részvételi akciókutatásokról kiváló áttekintést ad Pataki-Vári (2012), illetve a Corvinus Egyetem 2015-ös Faculty Research Week keretében elhangzott tematikus szám a Kovász c. folyóiratban, amely jelenleg szerkesztés alatt áll, feltehetően 2016-ban lesz elérhető.

pedig különösen fontosak egy olyan téma kapcsán, amely esetében egyelőre a bizonytalanság és szükségszerű értékválasztások tényén kívül nemigen rendelkezünk érvényes (tudományos) tudással.

Vonatkozó publikációk: [3], [10-11].

5. Az eredmények jelentősége

Eredményeim rámutattak arra, hogy bár a fenntarthatósággal, fenntartható fejlődéssel kapcsolatos viták inherens eleme a bizonytalanság, így nem valószínű, hogy a közeli jövőben bármilyen olyan típusú „bizonyos” tudást szereznénk, amely e vitát egyértelműsíti/végérvényesen eldönti – és így ugyanez jellemző a helyi fenntarthatósági programokra, stratégiákra is. Ebből fakadóan a főáramú megközelítések/kutatások (mint pl. a „zöld növekedés”, „környezettudatos fogyasztás” stb.) mellett szükség van a fenntarthatósági transzformációkkal foglalkozó kutatásokra is, a jelenleginél lényegesen nagyobb súllyal.

A témával kapcsolatos bizonytalanság miatt a transzformatív helyi fejlesztéspolitikák kutatásában és általában a fenntarthatósági transzformációk elősegítésében komoly szerepe lehet a társadalmi részvételnek, azon belül is a (1) reflexív (2) értékorientált, (3) nem feltétlenül/kizárólag konszenzusorientált, és (4) nyílt végű helyi társadalmi részvételi folyamatoknak. Egy tipikusan ilyen, az akadémiai szféra részvételével zajló folyamat a részvételi akciókutatásé (RAK), amely jelenleg az akadémiai szféra margóján működik (ha egyáltalán), és amelynek így a jelenleginél sokkal nagyobb hangsúlyt kellene kapnia a helyi transzformatív fejlesztéspolitikák kutatásában, lévén jó eséllyel hozhat létre érvényes tudást.

A fentiek jelentőségét jómagam két fő tényezőben látom. Mivel csak egyetlen Földünk van, amivel „kísérletezhetünk”, és a közös javak (beleértve ebbe a globális közös javakat) megóvása egy folyamatos küzdelem (Dietz et al. 2003), amely kapcsán az emberi társadalmak jelenleg nem állnak jól, és aminek kapcsán jó okkal gondolhatjuk, hogy a ténylegesen a fenntarthatóság irányába történő (transzformatív) változásokkal kapcsolatos érvényes tudás létrehozásához szükség van arra is, hogy kilépjünk a szokványos/konvencionális közgazdaságtani-gazdaságfejlesztési-növekedési-fejlesztési gondolkodásmódból. Azaz: sokkal több ilyen típusú kutatásra lenne szükség – ha nem is paradigmaváltásra, de mindenképpen egy olyan alternatív paradigma felépítésére és a mai főáramú gondolkodásmóddal egyenértékűként történő kezelésére, amely érvényes tudást termel a fenntarthatósági transzformációkkal, a vonatkozó helyi fejlesztéspolitikákkal kapcsolatban. Azaz: sokkal nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az ilyen típusú/irányultságú kutatásokra.

A fentiek azonban nem csak a „mit”, hanem a „hogyan” kérdését is érintik. Mind a transzformatív helyi fejlesztéspolitikák, mind pedig az azokkal kapcsolatos tudástermelés kapcsán kulcsszerepet kaphatnak a helyi társadalmi részvételi folyamatok, az akadémiai szféra részéről pedig a részvételi akciókutatás (RAK) megközelítése. Ez esetlegesen triviálisnak hangzik, ugyanakkor megítélésem szerint nem az, ugyanis nem kevesebbet, mint strukturális és kulturális változásokat követelhet meg az akadémiai szféra, és a benne dolgozók részéről. E tudástermelési folyamatok ugyanis számtalan olyan jellemzővel bírnak/bírhatnak, amelyek miatt akadémiai struktúrákba ütköznek és/vagy olyan követelményeket támasztanak a kutatók irányába, amelyekre őket az akadémiai szféra nem szocializálta (Greenwood 2012). E folyamatok a konvencionális kutatási folyamatokhoz képest időigényesebbek, ami miatt nehezíthetik a „publish or perish” elvnek történő megfelelést. Emellett e folyamatok hosszabb távúak és bizonytalanabbak – ami felvet például kutatásfinanszírozással (annak időtávjával, indikátoraival) kapcsolatos kérdéseket. De e folyamatok együttműködő jellegűek is, ami szintén számtalan kérdést felvet például a kutatási téma és módszertan szabad megválasztásától (a „kutatói szabadság” kérdésétől) kezdve a tudományos tudás más tudásformák vonatkozásában meglévő „fölérendeltségének” kérdésén át egészen a kutatási folyamathoz szükséges készségek és a tudomány „értéksemleges” mivoltának kérdéséig. Azaz a tézisfüzet bizonyos értelemben „szelíd” állításai nem is annyira azok, hiszen végeredményben amellet (is) érvelek: nekünk magunknak, kutatóknak is sokat kellene változnunk a transzformatív helyi fejlesztésekkel kapcsolatos érvényes tudás termeléséhez, csakúgy, mint annak a struktúrának, amelyben dolgozunk.

6. Köszönetnyilvánítás

Ahogy a fenti tézisek is jelzik: kutatóként (is) hiszek abban, hogy az együttműködés képes jó (jobb) minőségű, érvényes tudást termelni. Így szinte természetes, közölt téziseim saját hozzájárulásaim egy olyan kutatási folyamatban, amelyen számtalan más kollégámmal együtt mentem keresztül. Nagyon sok kollégám és barátom hatott gondolkodásmódomra, akiknek ezúton szeretnék ezért köszönetet mondani.

Köszönettel tartozom Bajmócy Zoltánnak és Gébert Juditnak a sok éve tartó közös munkáért, csakúgy, mint az ebbe a munkába „frissen” becsatlakozott Juhász Juditnak és Méreiné Berki Boglárkának. Közvetlen kollégáimon kívül szintén köszönettel tartozom Margóczy Katalinnak, Mihók Barbarának, Pataki Györgynek és Szentistványi Istvánnak a – legalábbis a konkrét kutatások kapcsán – némileg „lazább” együttműködés keretében megvalósult szemléletformáló eszmecsereért. Külön köszönet illeti Nagy Mihályt, aki legfőbb „laikus” együttműködő partnerem (partnerünk) lassan 5 éve zajló részvételi akciókutatási munkánkban, és akitől talán a legtöbbet tanultam annak kapcsán, hogy a „laikus” és akadémiai tudás nem egymás alá- és fölérendeltjei, hanem kiegészítői. Szintén köszönöm a közös munkát doktorandusz hallgatóimnak: Dombi Juditnak és Fodor Renáta

Kittinek, illetve volt intézeti kollegáim közül az eseti közös gondolkodást Elekes Zoltánnak, Szakálné Kanó Izabellának, Mozsár Ferencnek és Lengyel Imrének. A kutatási feltételek megteremtésért külön köszönet illeti T. Molnár Gizellát és Vilmányi Mártont. Végül, de nem utolsó sorban pedig Molnárné Rómer Melindának és Dombovári Doloresnek szeretnék köszönetet mondani.

Habilitációs téziseim közvetlenül építenek több kutatási program eredményeire, amelyek közül kiemelkedő fontosságúak: „FP7-SiS-266244: PERARES / Public Engagement with Research and Research Engagement with Society”, és „A helyi gazdaságfejlesztés megalapozása a képességszemlélet segítségével” (OTKA K-109425).

7. A téziszűzet hivatkozásai

Avelino, F. – Wittmayer, J. – Haxeltine, A. – Kemp, R. – O’Riordan, T. – Weaver, P. – Loorbach, D. – Rotmans, J. (2014) *Game-changers and Transformative Social Innovation. The Case of the Economic Crisis and the New Economy*, TRANSIT working paper, TRANSIT: EU SSH.2013.3.2-1 Grant agreement no: 613169

Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATE Press, Szeged.

Bodorkós B. (2010): *Társadalmi részvétel a fenntartható vidékfejlesztésben: a részvételi akciókutatás lehetőségei*. Doktori értekezés, Szent István Egyetem, Környezettudományi Doktori Iskola, Gödöllő. Internet: http://szie.hu/file/tti/archivum/Bodorkos_B_ertekezes.pdf. Letöltve: 2011.05.28.

Costanza, R. (1989): *What is Ecological Economics?* Ecological Economics, 1, pp. 1-7.

Dietz, T. – Ostrom, E. – Stern, P.C. (2003): The Struggle to Govern the Commons. *Science*, 302, 5652, pp. 1907-1912.

Dinda, S. (2004): Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey. *Ecological Economics*, 49, 4, pp. 431-455.

Dombi J. - Málovics Gy. (2015): A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. *Közgazdasági Szemle*, 62, pp. 200-221.

Feola, G. (2015): Societal transformation in response to global environmental change: A review of emerging concepts. *AMBIO*, in press, DOI 10.1007/s13280-014-0582-z

Greenwood, D. (2012). Doing and learning action research in the neo-liberal world of contemporary higher education. *Action Research*, 10(2), 115–132.

Gregory, A. (2002): Problematizing Participation. A Critical Review of Approaches to Participation in Evaluation Theory. *Evaluation*, 6, 2, pp. 179-199.

- Hickey, S. – Mohan, G. (2004) Towards participation as transformation: critical themes and challenges. In. S. Hickey, S. Mohan, G. (eds.): *Participation: from tyranny to transformation?* Zed Books, London. pp. 3-24.
- Hopwood, B. – Mellor, M. – O'brien, G. (2005): Sustainable Development: Mapping Different Approaches. *Sustainable Development*, 13, pp. 38-52.
- IPCC (2014): *Climate change 2014 – Synthesis Report*. Internet: <http://www.ipcc.ch/>
Letöltve: 2015.1.10.
- Isbell, F. - Calcagno, V. - Hector, A. - Connolly, J. - Harpole, W.S. – Reich, P.B. - Scherer-Lorenzen, M. – Schmid, B. – Tilman, D. – van Ruijven, J. - Weigelt, A. – Wisley, B.J. - Zavaleta, E. - Loreau, M. (2011): High plant diversity is needed to maintain ecosystem services. *Nature*, 477, pp. 199–202.
- Kerekes S. (2006): A fenntartható fejlődés közgazdasági értelmezése. In. Bulla Miklós–Tamás Pál (szerk.): *Fenntartható fejlődés Magyarországon – Jövőképek és forgatókönyvek*. ÚMK, Budapest, pp. 196–211.
- Kindon, S. – Pain, R. – Kesby, M. (2007): Participatory Action Research. In. Kindon, S. – Pain, R. – Kesby, M. (eds.): *Participatory Action Research Approaches and Methods. Connecting people, participation and place*. Routledge, New York.
- Kocsis T. (1999): A jövő közgazdaságtana? – Az ökológiai közgazdaságtan múltja, jelene és jövője az uralkodó neoklasszikus nézetek tükrében. *Kovács*, 3, 3, pp. 131–164.
- Kolosi T. – Tóth I.Gy. (szerk.) (2014): *Társadalmi Riport 2014*. Társaság, Budapest.
- Kovács E. – Kelemen E. – Kalóczkai Á. – Margóczy K. – Pataki Gy. – Gébert J. – Málovics Gy. – Balázs B. – Roboz Á. – Krasznai Kovács E. – Mihók B. Understanding the links between ecosystem service trade-offs and conflicts in protected areas. *Ecosystem Services*, 12, pp. 117–127.
- Málovics Gy. – Mihók B. – Pataki Gy. – Szentistványi I. –Roboz Á. – Balázs B. – Nyakas Sz. (2014): Részvételi akciókutatással a társadalmi kirekesztés ellen: egy szegedi példa tanulságai. *Tér és Társadalom*, 28, 3, pp. 66-83.
- Málovics Gy. – Bajmócy Z. (2009): A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezései. *Közgazdasági Szemle*, 56, pp. 464-483.

- Málovics Gy. – Juhász J. – Méreiné Berki B. (2015c): Részvételi technikák és a marginalizált társadalmi csoportok részvétele a helyi fejlesztési döntésekben. *SZTE GTK Műhelytanulmányok 2015/2*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, ISBN: 978-963-306-390-3
- Málovics Gy. – Mihók B. – Szentistványi I. (2015a): Initiating transformative change towards urban sustainability: Participatory action research with marginalised social communities. Conference presentation, *11th International Conference of the European Society for Ecological Economics (ESEE) – Transformations*, 30 June - 3 July 2015, Leeds, UK.
- Málovics Gy. – Pataki Gy. – Juhász J. – Gébert J. – Bajmócy Z. (2015b): A helyi fejlesztési döntések előkészítésére szolgáló részvételi technikák elemzése. *SZTE GTK Műhelytanulmányok 2015/1*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, ISBN: 978-963-306-382-8.
- MEA (2005) Ecosystems and Human Well-Being. Synthesis. Internet: <http://www.millenniumassessment.org/documents/document.356.aspx.pdf> (letöltve: 2010.10.12.)
- MOL, A.P.J. (2010): Social Theories of Environmental Reform: Towards a Third Generation. In Gross, M. – Heinrichs, H. (eds): *Environmental Sociology: European Perspectives and Interdisciplinary Challenges*, Dordrecht, New York, Springer, pp. 19-38.
- Monno, V. – Khakee, A. (2012): Tokenism or Political Activism? Some Reflections on Participatory Planning. *International Planning Studies*, 17, 1, pp. 85-101.
- Pataki Gy., Vári A. (szerk.): *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció és kooperatív kutatásokból*. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest.
- Princen, T. (2003): Principles for Sustainability: From Cooperation and Efficiency to Sufficiency. *Global Environmental Politics*, 3, 1, pp. 33-50.
- Princen, T. (2005): *The Logic of Sufficiency*. MIT Press, Boston.
- Schnaiberg, A. – Pellow, D.N. – Weinberg, A. (2002): The Treadmill of Production and the Environmental State. In MOL, A.P.J. – Buttel, H. (eds): *The Environmental State Under Pressure*, Elsevier, Oxford, pp. 15-32.

- Solow, R.M. (1997): Reply – Georgescu-Roegen versus Solow/Stiglitz. *Ecological Economics*, 22, 3, pp. 267-268.
- Stiglitz, J. E. (1997) Reply – Georgescu-Roegen versus Solow/Stiglitz. *Ecological Economics*, 22, 3, pp. 269-270.
- Stiglitz, J.E. – Sen, A. – Fitoussi, J.P. (2009): *Report of the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress (CMEPSP)*, Internet: <http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/en/documents.htm>. Letöltve: 2015.1.10.
- Stern, D.I. (2004): The Rise and Fall of the Environmental Kuznets Curve. *World Development*, 32, 8, pp. 1419–1439.
- Stern, N. (2006): *Stern Review on the Economics of Climate Change*. Internet: <http://apo.org.au/research/stern-review-economics-climate-change>. (Letöltve: 2008.11.20.)
- Stirling, A. (2008) Opening up and closing down: power, participation and pluralism in the social appraisal of technology. *Science Technology and Human Values*, 33, 2, pp. 262–294.
- UN (2015): *The Millennium Development Goals Report 2015*. Internet: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf) (Letöltve: 2015.07.20.)
- Vatn, A. (2009): An institutional analysis of methods for environmental appraisal. *Ecological Economics*, 68, pp. 2207-2215.
- WWF (2014): *Living Planet Report*. Internet: URL http://wwf.panda.org/about_our_earth/all_publications/living_planet_report/ (Letöltve: 2015.06.10.)

8. A szerző tézisekhez kapcsolódó fontosabb publikációi

Folyóirat cikkek

- [1] Juhász J. – Bajmócy Z. – Gébert J. – Málovics Gy. (2015): Szegénység, képességek, lehetőségek. Szegénységkezelési szempontok Amartya Sen elméletének tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 62, pp. 544-564.
- [2] Dombi J. - Málovics Gy. (2015): A növekedésen túl – egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához. *Közgazdasági Szemle*, 62, pp. 200-221.

- [3] Málóvics Gy. – Mihók B. – Pataki Gy. – Szentistványi I. – Roboz Á. – Balázs B. – Nyakas Sz. (2014): Részvételi akciókutatással a társadalmi kirekesztés ellen: egy szegedi példa tanulságai. *Tér és Társadalom*, 28, 3, pp. 66-83.
- [4] Bajmócy Z. – Málóvics Gy. – Gébert J. (2014): On the Informational Basis of Regional Innovation Policy: From Growth to Capabilities. *European Planning Studies*, 22, 7, pp. 1325-1341.
- [5] Málóvics Gy. (2012): A környezeti igazságosság koncepciójának értelmezési lehetőségei és hazai relevanciája. *Kovács*, 1-4, pp. 3-31.
- [6] Bajmócy Z. – Málóvics Gy. (2011): Az ökológiai hatékonyságot növelő innovációk hatása a fenntarthatóságra. Az IPAT formula dinamizálása. *Közgazdasági Szemle*, 58, pp. 890-904.
- [7] Málóvics Gy. – Bajmócy Z. (2009): A fenntarthatóság közgazdaságtani értelmezései. *Közgazdasági Szemle*, 57, pp. 464-483.
- [8] Málóvics Gy. – Csigéné Nagypál N. – Kraus, S. (2008): The role of corporate social responsibility in strong sustainability. *The Journal of Socio-Economics*, 37, pp. 907–918.

Könyvek

- [9] Málóvics Gy. (2011): *A vállalati fenntarthatóság értelmezéséről*. JATEPress, Szeged, pp. 250.

Könyvrészletek

- [10] Málóvics Gy. – Mihók B. – Szentistványi I. – Balázs B. – Pataki Gy. (2012): Participatory Action Research for Local Human Rights: The Case of Roma Minority in Szeged, South-Hungary. In: Renn, Ortwin; Reichel, A.; Bauer, J. (eds): *Civil Society for Sustainability – A Guidebook for Connecting Science and Society*. Europäischer Hochschulverlag, Bremen. pp. 149-170.
- [11] Málóvics Gy. – Mihók B. – Szentistványi I. – Balázs B. (2011): Kirekesztett társadalmi csoportok és helyi emberi jogok: egy szegedi részvételi akciókutatás előzetes tanulságai. In: Pataki Gy. – Vári A. (szerk.): *Részvétel – akció – kutatás. Magyarországi tapasztalatok a részvételi-, akció és kooperatív kutatásokból*. MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, pp. 84-119.
- [12] Málóvics, Gy. - Szakálné Kanó, I. – Imreh, Sz. (2011): Companies, stakeholders and corporate sustainability – empirical insights from Hungary. In: Burritt, R. L. – Schaltegger, S. – Bennett, M. – Pohjola, T. – Csutora, M. (eds.): *Environmental Management Accounting and Supply Chain Management. Eco-efficiency in Industry and Science, vol. 27.*, Springer, Dordrecht Heidelberg London New York, pp. 131-150.
- [13] Bajmócy Z. – Málóvics Gy. (2010). A technológiai változás társadalmi és környezeti hatásai. In: Bajmócy Z. (szerk.): *A Dél-alföldi régió innovációs képessége. Elméleti megközelítések és empirikus elemzések*. SZTE Gazdaságtudományi Kar, Szeged (CD Book), pp. 113-154.
- [14] Bajmócy Z. – Málóvics Gy. (2010): Az innovációs teljesítmény környezeti hatásainak összefüggésrendszere. In: Buday-Sántha A. – Gunszt K. – Horváth M. – Milovecz Á. – Páger B. – Tóth Zs. (szerk.): **Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyv 2010/1**. PTE KTK, Pécs. pp. 227-238.

- [15] Málovics Gy. (2007): Fenntartható növekedés? – a megújult lisszaboni stratégia kritikai *elemzése a fenntarthatóság szempontjából*. In *Farkas Beáta (szerk.): A lisszaboni folyamat és Magyarország. SZTE Gazdaságtudományi Kar Közleményei*, JATEPress, Szeged, pp. 217-232.

Konferenciaelőadások

- [16] Málovics Gy. – Mihók B. –Szentistványi I. (2015a): Initiating transformative change towards urban sustainability: Participatory action research with marginalised social communities. *Conference presentation, 11th International Conference of the European Society for Ecological Economics (ESEE) – Transformations*, 30 June - 3 July 2015, Leeds, UK.

Kutatási jelentések, műhelytanulmányok

- [17] Málovics Gy. – Pataki Gy. – Juhász J. – Gébert J. – Bajmócy Z. (2015b): A helyi fejlesztési döntések előkészítésére szolgáló részvételi technikák elemzése. *SZTE GTK Műhelytanulmányok 2015/1*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, ISBN: 978-963-306-382-8.
- [18] Málovics Gy. – Juhász J. – Méreiné Berki B. (2015): Részvételi technikák és a marginalizált társadalmi csoportok részvétele a helyi fejlesztési döntésekben. *SZTE GTK Műhelytanulmányok 2015/2*, Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, ISBN: 978-963-306-390-3.